

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ • 9 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 9 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1853

ԹԻՒ 452

ԶՄԻՒՌՆԻԱ • 9 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

Թէպէտեւ ՚ի սկզբան Վարդապետի մէջ ընդհանրապէս կարծուեցաւ թէ Բարձրագոյն Վրասն Վէնայի առաջարկութեան ցուցակին ըրած փոփոխութիւնները թեթեւ բաներ են, սակայն Ռուսիոյ կառավարութեան նոյն փոփոխութեան վրայ թող տուած բացատրութիւններէն յայտնի կրտսնուի, թէ խիստ հիմնաւոր և իրաւացի փոփոխութիւններ են: (Յիշեալ առաջարկութեան ճշմարիտ իմաստից վրայ չէ կերտի թէ նոյն իսկ տէրութեանց երեսփոխանները, որոց գործակցութեամբ շարադրեցաւ նոյն առաջարկութիւնը տարբեր դատողութիւններ ունեցեր են:

Վաստիկ, ըստ դիտարկութեան Ռուսաց կառավարութեան կիմանար, թէ Բարձրագոյն Վրասն Օտար տէրութեանց հպատակ քրիստոնէից, կրօնաւորաց և եկեղեցեաց ինչ արտօնութիւններ որ տուած է կամ պիտի տայ, նոյն արտօնութիւնները Յունաց եկեղեցւոյն ևս կը պարտաւորի տալ: Բայց Վնգղիան և Վաղղիան, ըստ դիտարկութեան օսմանեան տէրութեան՝ որուն անկախութիւնը և վեհապետական իրաւունքը պաշտպանելու համար հոգւով չափ կաշխատին միշտ, այսպէս չէին մտածեր: Այլ ընդհակառակն կիմանային, թէ օսմանեան հպատակ քրիստոնէայ հասարակութեանց Վուլթաններէն շնորհուած և շնորհուելու արտօնութեանց մասնակից պիտի ընէ Վնգղաց եկեղեցին:

Վստաւսիկ Վէնայի առաջարկութեան այս երկրորդ յօդուածը: «Ստորագրեալը հրաման ընկալաւ յայտնելու առաջնակայն, թէ վեհափառ Վուլթանը հաւատարիմ պիտի մնայ գրուածոյն և մտքին պայմանացը Վայնարձրքի և Վարդապետացոյց դաշնագրութեանց ՚ի մասին քրիստոնէական կրօնին

պաշտպանութեան՝ թէ վեհափառ Վուլթանը իւր պատուոյն վերաբերեալ բան մը կը համարի ՚ի գործ դնել տալ միշտ և հանապազ և ամէն վնասու դէմ պաշտպանել թէ այժմ և թէ առ յայսպէս զվայելումն հոգեւորական արտօնութեանց որ շնորհուեցան վեհափառ Վայսեր նախահաւերէն Վրեկեւան օրթոտոքս եկեղեցւոյն, և որոնք անխախտ պահուած և հաստատուած են իրմէ: Իսկ յայտնանէ՝ գերագոյն արքայութեան նպատակաւ, մասնակից պիտի ընէ (Յունաց կրօն այն օգտիցը՝ որ շնորհուած են դաշնագրութեամբ իսկ մասնաւոր փոփոխութեամբ որքէլ արքայութեան կրօնից):

Բարձրագոյն Վրասն խիստ իմաստութեամբ և հեռանկես խոհեմութեամբ այս յօդուածոյն վերջի սողից երկրորդ իմաստը հետեւեալ կերպիւ բացատրեց: «Վնգղաց յայտնանէ՝ գերագոյն արքայութեան նպատակաւ՝ մասնակից պիտի ընէ (Յունաց կրօն այն օգտիցը, որ շնորհուած են իսկ պիտի շնորհուին օսմանեան հպատակ որքէլ հասարակութեանց»:

Վնգղիոյ և Վաղղիոյ կառավարութիւնները համաձայն են այս բացատրութեան իմաստիցը վրայ: Սակայն Վաստիկան տարածայն կերպի ըստ այսմ մասին. և այս տարածայնութիւնը վշտալի բան մըն է, կրտս (Թայիլ օրագիրը իւր թերթին մէջ որ ՚ի 12-24 սեպտեմբերի «բայց և այնպէս, կը յարէ, չորս միջնորդ տէրութիւնները անհամաձայն չեն կրնար ըլլալ ընդհանուր խնդրոյն վրայ»: քանզի Վարդապետ խաղաղութիւնը հաստատուն պահել և արգելաւ վտանգաւոր աճումն Ռուսիոյ, միևնոյն կերպիւ ծանրակշիւ գործ մըն է չորս տէրութեանց համար: սակայն ամէնքն ալ բաղաբական նոյն տեսութիւնները չունին, կամ միևնոյն քաղաքական յարաբերութեանց մէջ գրուած չեն: Երբեք չէինք կրնար իրաւամբ սպասելու, որ Վէնայի դաշնիցը յօդուածները իմաստով և ունենայ միևնոյն համարձակու-

թեամբ սղգարարութիւններ ընելու Վիկորայոս կայսեր ՚ի նպատակ Վարդապետ և Վնգղիոյ կառավարութիւնները: Ի վերայ այս ամենայնի տարակոյս չկայ թէ ամէն տէրութիւններէն աւելի Վաստիկ օգուտը կը պահանջէ այս մեծ վախճանները ձեռք բերել, որոց համար Վէնայի ժողովը գումարեցաւ»:

Ռուսիոյ կառավարութիւնը յատուկ գրուածով քննութեան առած է Բարձրագոյն Վրասն ըրած փոփոխութիւնները: Եւ քննութեան երրորդ յօդուածը յայտնի կերպիւ բացատրելով մեր վերը ըրած դիտողութիւնները, արժան կը համարուի մտքով յառաջ բերել զայն:

3 «Փոփոխութիւնը՝ զոր Վաստիկ առաջարկութեան այս հետեւեալ տեղը ըրին, մասնաւորապէս անընդունելի է: Օսմանեան կառավարութիւնը յանձնառու պիտի ըլլայ, մասնակից ընել օրթոտոքս եկեղեցին միայն այն օգտիցը՝ զոր կը շնորհէ ուրիշ քրիստոնէայ դաւանութեանց, որ Բարձրագոյն Վրասն հպատակ են: Սակայն այս դաւանութիւնները թէ հոռոմեական է կղեր և թէ ուրիշ, եթէ կազմեալ չեն երկրացի հպատակներէն, այլ եկեղեցական կամ աշխարհական օտարականներէ (ինչպէս են գրեթէ ամէն վանքերը, հիւրանոցները, կղերական դպրոցները (սէմինարի) և եպիսկոպոսական աթոռները լատինական կրօնին ՚ի թուրքաստան), և եթէ կը սեմք հաճելի ըլլար Բարձրագոյն Վրասն շնորհել այս հիմնարկութեանց՝ կրօնական նոր օգուտներ և արտօնութիւններ, յայտնամ, ըստ իմաստից բառիցն, զորս կ'ուզեն յաւելցնելու առաջարկութեան ցուցակին մէջ, օրթոտոքս դաւանութիւնները, Բարձրագոյն Վրասն հպատակ ըլլալովին, իրաւունք պիտի չունենան նոյն շնորհները պահանջելու, և Ռուսիան իրաւունք պիտի չունենայ անոնց համար միջնորդութիւն ընելու:

ՔԱՂԱՔԱՐԱԿԱՆ

Չայ երջանիկութիւն առաջին առաջինութեան (Հարոնապետութիւն 1)

Պէտք է որ վերջ առնուի ըստ ինքնիւրեն և կատարութեամբ մը վազեց իւր նախանձորդին (րիվալ) տունը գնաց: Վրիկա կը պատրաստուէր տունէն դուրս ելլելու, երբ որ տեսաւ որ Վրթուրը ար Սիլիի ներս կրմունէր շունը հատած և աչքերը բարկութեան կրակով բորբոքած:

- Ի՞նչ կուզէք, ըսաւ կիւսթալ, մեծ զարմանքով մը:
- Օհե՛ծկուիլ ձեզի հետ:
- Ի՞նչ պատճառաւ:
- Կը յանդգնին տակաւին հարցնելու ինձ աւոր պատճառը, պատասխանեց սուկալի բարկութեամբ մը:
- Իայց, պարոն, չե՛մ հասկնար ինչ կըսէք:
- Չէրիք է այսքան երկար կեղծաւորութիւն, և պիտի փութամ զղջցնել զձեզ:
- Վերջապէս կուզե՛մ իմանալ, պարոն, թէ ինչ իրաւունքով կուգաք կուրի գրգռել զիս իմ սանս մէջ:
- Են իրաւունքով, որ ունի ամէն մարդ հաւուցում ինքրել յանդուգն նախանձորդէ մը:
- Չիմա կիմանամ. անշուշտ ձեր յարգութիւնը սիրահարեալ է Սիլիի տիկնոջ, պատասխանեց կիւսթալ, բո՛ւ իմ արջի ըլլալով, այնպիսի կերպիւ մը իբր թէ ըսել կուզէր: Իմ կողմանէ ալ ուրախ եմ գիտնալու այդ բանը, որպէսզի ըստ արժանոյն պատժեմ զձեզ:
(Տես լրագրոյս նախընթաց թիւը:

- Իրաւ որ, պարոն, կրկնեց կիւսթալ, այդ ձեր ամբարտաւան վարմունքը վերջին ատիճան գրգռեց իմ սրտմտութիւնս. ուստի ձեզ կը թողում զինքն ընտրութիւնը. խօսէ:
- Կընտրեմ ատրճանակը (փիշթով), պատասխանեց Վրթուր:
- Խիստ բարի:
- Եւ մը քանիին կ'ուզէք որ ձե՛ծկուիք, ըսաւ սեղանաւորին սրբին ցրտութեամբ մը, աչքը ձգելով ատրճանակի մը վրայ՝ որ Վրթուրը ար Սիլիի կը մատուցանէր անոր:
- Եւ իսկ վայրկեանին:
- Եւ անց մտածելու կը խօսիք. քանզի գիշեր է, և վիաներ չունիմք:
Վրթուր բացաւ երկու փեղը դրան մը՝ որ ուրիշ սենեկի մը հետ կը հարդրէր իրենց եղած սրահը, և ճրագ մը աւանդով վառարանին վրայ դրաւ:
- Չիմակ, ըսաւ, կրնանք, առանց ասկէց ելլելու, ատրճանակի հարուած մը իրարու հետ փոխանակել:
- Կը տեսնեմ որ դուք խենթեցիք ես սիրելիս:
- Եւ դուք վառ ու կամարդի մէկ մըն ես, որուն երեսը պիտի թքնեմ:
Կիւսթալ քանի մը անգամ այս օրինակ մենաւ մարտութիւն ըրած էր իւր կենացը մէջ. բայց յայտնանէ իւր հոգւոյն հանդարտութիւնը կորսնցուցած չէր. իսկ Վրթուր չափէն աւելի խըռոված էր. ուստի չէր կրնար արդէ նշան առնել:
- Ինչպէս կը տեսնեմ դաս մը պէտք է ձեզ, ըսաւ կիւսթալ, ուստի կը փութամ տալու ձեզ:
- Պիտի տեսնեմք:

- Ո՛ր կ'երթաք ուրիմն:
- Կ'երթամ գիմացի պատին առջև կայնելու:
- Այսպէս ցէք, պէտք է որոշել թէ ո՞վ առաջ պիտի պարպէ ատրճանակը:
Կիւսթալ 5 ֆրանքի թախու մը օդը նետեց, և բազրը Վրթուրին նպատաստուեց եղաւ:
Գրեթէ անմիջապէս ատրճանակի հնչուէն մը լսուեցաւ. և գնտակը իւր նպատակին չգարնելով, գնաց կորտեց մեծ և պատուական հայելի մը:
- Կրնայի սպաննել զքեզ, ըսաւ կիւսթալ արհամարհանօք մը, բայց բաւականապէս պատժուած էք կորսնցնելով Սիլիի տիկնոջ:
- Պարպեցէք ատրճանակներդ, պարոն, և մէկ կողմ ձգեցէք կատակը:
Կիւսթալ ամենին չէր ուզէր ցաւալի և ծանր գործի մը պատասխանատու ըլլալ, սպաննելով մարդ մը իւր սենեկին մէջ, և իւր հարսանեաց նաւակատիքին օրը. վասն որոյ առանց ուշադրութեան պարպեց իւր ատրճանակը, և Վրթուր թեթեւ վերջ մը ստանալով ուսին վրայ, դուրս ելաւ սրահէն առանց բերանը բանալու. քանզի մահը իւր հոգւոյն մէջ ունէր:
Վրթուր իւր բնակարանը երթալու ժամանակ կը, Սիլիի տիկնոջ պատուհաններուն տակէն անցնելով լսեց զլավիստի մը ձայն, և ետքը ճանչցաւ անոյշ ձայնը այն նենգաւոր կիւսթալի կ'երգէր այն ժամանակուան համբուեալ կատակերգական գործողութիւն մը:
- Կին առանց սրտի, լիտի կոտակերգու, ըսաւ անոր, կրնաս պարծենալ թէ կատարեալ պէս գիտես ձեւացնել սիրոյ զգացումը:
Վրթուր հասաւ իւր տունը սղորմելի վիճակի:

«Քարճրագոյն Վրան պաշտօնէից . . . դիտաւորութիւնը աւելի բացայայտ կրտսնուի, երբոր օրինակ մը և կարելի դէպք մը յառաջ բերենք :

«Ենթադրենք հաւանական դէպքը որ Նրու սաղէմի Վտին պատրիարքը, զոր Քարճրագոյն Վուռը անցեալները հանգիստ աթոռը նստեցուց, արտօնութիւններ ստանայ զորս չունի Յունաց պատրիարքը, յայնժամ այս ետքինին կողմանէ եղած պահանջմանը ականջ պիտի չըբուի ամենեւին, ըստ որում Քարճրագոյն Վրան հպատակ է և Նոյն առարկութիւնը յառաջ պիտի բերուի օսմանեան կառավարութեան կողմանէ յարգաւ հռովմէական հիմնարկութեանց Պաղեստինի, երբոր յետ սակաւ ժամանակաց շնորհուելու ըլլայ անոնց, ՚ի վնաս երկրացի դաւանութեանց, օրինակը նոր օգուտ մը, որ յիշատակուած չէ վերջին հրովարտակաց մէջ :

Այս յօդուածոյն բացատրութենէն Ռուսիոյ կառավարութիւնը պահանջմանը յայտնի կը տեսնուի, որ օգոստոսափառ Սուրբաբնի անկախութեան և վեհապետական իրաւանցը հակառակ ըլլալով, Վ. Վուռը կը պարտաւորի մերժել զայն ըստ թեղադրութեան իսկ իւր դաշնակից մեծ տէրութեանց, բայց ՚ի Աւստրիայէն, որուն դատողութիւնը և զգացմունքը առայժմ տարբեր են միւս տէրութիւններէն այս մասին նկատմամբ :

Ռոստոնի Մոնիկ-Ռոյլ օրագրոյն սեպտեմբերի 12-24 թուոյն մէջ կը կարդամք :

«Որովհետեւ Ռուսիան՝ չիրնալով այլևս պատուակել իւր բռնութիւնը, ստիպեալ է խոստովանիլ զայն յայտնապէս, որովհետեւ բանախօսութիւն ընող տէրութեանց միաբանութիւնը դադարեցաւ ՚ի պատճառս Աւստրիոյ, որ խստութեամբ մը բաժնուեցաւ ուրիշներէն, և որովհետեւ բանախօսութեան հիմը անգամ ջնջուած է, ապացուցուելով որ Ռուսաց կայսեր կարծեցեալ չափաւորութիւնը պատճառանք և թակարար մի էր, ՚ինչ կերպիւր կը պարտաւորիմք արդեօք խորհիլ այսօր Արևելեան վիճին կացութեանը վրայօք : Այս խնդիրը պարզապէս վերադարձաւ իւր առաջին սկզբանցը կողպտման մէջ կողմէն, և ընդգիծութեան միւս կողմէն :

«Վեսպանական բանախօսութեանց հնարքները սպառեցան. գործելու ժամանակը հասաւ. ուստի բառից խնդիրները և կերպից (Ֆորմ) վիճաբանութիւնները մէկ կողմ կրնան դրուիլ իւրև աննշան բաներ : Առայժմ պէտք է գիտնանք, թէ արդեօք Ռուսիան պիտի յաջողի իւր դիտաւորութիւնները մէջ զոր պլան և սկզբնական պահանջները պահելու, զի ինչպէս մտադրուած էր, որ Վրացի կը գտնուէր, այսու ամենայնիւ ո՛չ նաւահանգստին գեղեցկութիւնը որ անգաղստը շարժման մէջ էր, ո՛չ թատրոնները և ո՛չ երաժշտական ընկերութիւնները կարող եղան արտաքսել իւր մտքէն տիրապիւն երևակայութիւնները որ կը վտայցնէին զինքը :

Օր մը մինակ քաղաքէն դուրս ելաւ և առանց որոշեալ նպատակ մը ունենալու որ մէկ կողմ պըտրտելու երթայ, սխառ դաշտին մէջ յառաջանալ. և բաւական ժամանակ քալելէն ետքը, մէկ բլուրի մը գագաթը ելաւ, ուսկից մարդոյս տեսութիւնը կրնար տարածուիլ շատ հեռու, և պատուական տեսարան մը վայելել :

Արթուր այնտեղ ժայռի մը վրայ նստելով, իւր աչքին առջև ներկայացաւ սքանչելի պատկեր մը. բանդի կը տեսնէր իւր ոտքին տակ շնորհագեղ Վարդի քաղաքը, և անոր նաւահանգիստը ուր տեղ կ'երթային և կու գային ամէն կողմ զանազան գունավոր նաւակներ որոց մէջէն զմայլելի ձայններու ներդաշնակութիւններ դէպ ՚ի օդը բարձրանալով կու գային կը զարնէին անոր ականջը : Միւս կողմէն սպառնալիկ Վէսուվ լեռը կ'արտաշէր իւր ծոցէն թանձրամած սև մուխեր : Վերջապէս նկատուեալ արժանի սիրալի տեսարան մըն էր, որուն խիստ դիւրաբազած էր այս նորահաս գողողացին : Բայց երբոր մարդոյս սիրտը բուռն տրտմութիւններէ վշտացեալ է, բնութեան տեսարանը անոր տառապանքը չափաւորել միայն կրնայ, այն ալ խիստ քիչ ժամանակի համար. համարէ թէ տխրութեամբ մը պէս է, որ թէպէտեւ դէմ կը դնէ վայրկեան մը յորձանքին, զոր կ'ուզէ դադարեցնել. բայց չիրնար արգելուելու իսկոյն դուրս չթափի ամէն կողմէն :

Արթուր զուարճալի ոգով սքանչանալէն ետքը այս ամէն տեսածներուն վրայ, դուրս իւր ձեռաց մէջ թող տուաւ որ ինչայ, և նորէն անձնատուր եղաւ իւր դառն և տրտմալի մտածութեանցը :

Այս միջոցի թանձր և սև ամպեր կ'ըսկսէին դիզուիլ, օդը կը ծանրանար, որոտման թաւալի ձայներ հեռուէն կը լսուէին, և հաջաբին փութորիկ մը կ'ըսպասուէր :

Արթուր, որ միշտ անշարժ նստած էր, ուշադրութիւն չէր ընէր այս մտաբուլտ փութորիկին. քանզի իւր սրտին այնչեղութիւնը ևս առաւել սաստիկ էր : Արթուր այս վայրկեանի դէպ ՚ի ծովէն դէքը գարձնելու ըլլար իւր աչքը, պիտի տեսնէր կատարի ալքը որ շառագիւնով մը կու գային կը խորտակէին ծովուն եզերքը, մեծ վտանգի մէջ ձգելով զնաւակները, որ սաստիկ աշխատութեամբ կը ջանային նաւահանգիստը մտնելու : ՚ի վերայ այս ամենայնի կայծակին նսեմ

տրտութեանը մէջ զոր այլ ևս չիրնար ծածկել, այսինքն բռնութեամբ պիտի կրնայ նուաճել թուրքաստանի իրաւունքը, կամ թէ Անգլիան և Վաղըիան՝ յաճախապէս խոստովանեալ և շարունականաբար ամբողջաւ պարտաւորութեամբ կապուած ըլլալով՝ կ'ուզեն ապացուցանել թէ կամք ունին, ինչպէս անտարակոյս ունին նաև կարողութիւն, անյաջողութեան նախատանաց մէջ ձգել այս դիտաւորութիւնները :

— Երբեք քր Քրիստոսի լրագիրը հետեւեալ յօդուածը կը հրատարակէ հոկտեմբերի 2-14 թերթին մէջ :

«Այս հաստատեն թէ Վիկորոյոս կայսրը Օլիւցի խորհրդակցութեանց մէջ առաջարկեց Աւստրիոյ և Ռուսիոյ տէրութեանց, բայց առանց յաջողութեան, պաշտպանողական և վնասողական (տէֆանսիվ է օֆանսիվ) դաշնագրութիւն մը ընել մէջընդմիջ : Հաւանական է որ այս առաջարկութիւնը կրկնուի անոնց՝ Վարսովիայի զինուորական կրթութեան հանդիսին մէջ. սակայն ինչպէս Օլիւցի մէջ, նոյնպէս ևս ՚ի Վարսովիայ յաջողութիւն պիտի չունենայ : Այս դաշնակցութիւնը՝ եթէ ՚ի գործ դրուի, ընդհանուր պատերազմի մը նշանը ըլլայ պիտի, որ անտարակոյս խիստ ազետալի վիճակներ պիտի ունենայ այս երկու տէրութեանց օգտիչը համար : Վասն որոյ մեծապէս համոզեալ եմք, թէ անոնց խոհմունութիւնը հաւատարիմ պիտի մնայ համաձայնութեանը որ կը միաւորէ զիրենք Վաղըիոյ և Միչղիոյ տէրութեանց, և այս բանը ամենէն հաստատուն երաշխաւորութիւնն է որ, եթէ պատերազմ ծագելու ըլլայ, ընդհանուր պիտի չըլլայ և իրաւունքը յաղթական պիտի հանդիսանայ, ու Վերսովիայի խոհմութե մէջ պիտի չընայ» :

Նշեցի մեր յարգոյ թղթակիցը ցաւալի սրտիւ երկարօրէն կը ստորագրէ մեզ ուսումնասիրեց և դայթակական դէպք մը, որ տեղի ունեցեր է Նշեցի մէջ, ձեռամբ նոյն քաղաքին Առաջնորդ Վերմանիկի Յօհաննէս եպիսկոպոսին : Չեմք ուզեր առայժմ մանրամասնաբար ծանուցանել հասարակութեան յիշեալ հոգեւոր հովուին անվայել ընթացքը. քանզի քաջայոյս եմք թէ կոստանդնուպոլսոյ ամենապատիւ սրբազան պատրիարք Հայրն մեր և ազգային գերագոյն ժողովը, որոց հաղորդութեան այս վնասը և քրիստոնէական չէզոքութեան և ներայտրութեան դէմ եղած գործքերը, պիտի փութան ազգասիրական ինամօք, արժանաւոր տնօրէնու-

լուսափայլութիւնները, որ սմայերուն մէջէն կ'անցնէին, ծովուն շտապէնը, նաւակավարներուն ազդակը, վերջապէս ասոնցմէ մէկն ալ չէր կրնար իւր ստիպել տնօրէնութենէն արթնցնել ինքը : Սիսիոն երբոր իմացաւ որ անձրևուն խոշոր կաթիլները իւր հազուստին կը թափանցէին, յայնժամ գլուխը վերցնելով աճապարեց ապաստանարան մը փնտռելու հիւրընկալու տնեկի մը մէջ : Իւր չորս կողմը նայելով, տեսաւ գտնուած տեղին դիմացի զատիվայր կողմը ծառերու բաղմունքի մը, ուսկից մուխի սիւն մը կը բարձրանար : Վասն որոյ իսկոյն դէպ ՚ի այնտեղ յառաջանալով տեսաւ պղտիկ տուն մը ահագին ժայռի մը կռնակ տուած, պողուէտ ծառեր կը չընկապուէին զանիկա՝ տեսակ մը պատնէշ կազմելով, որ կը ծածկէր այն տունը մարդոց տեսութեանէն, զուարճալի ստուեր մը տալով անոր :

Արթուր երկար փամանակ չզբաղեցաւ զննելու այս բնակարանին զմայլելի դիքը. քանզի սաստիկ անձրև կու գար, այլ վազելով գնաց դուռը դարնելու : Իսկոյն երեսուն տարեկան կին մը բացաւ դուռը, և տեսնելով այս գեղեցիկ երկտասարդը բոլորովին թրջուած, յանկարծահարայնյալութիւն մը նկարուեցաւ իւր գիմացը վրայ բայց անմիջապէս ինքզինքը ժողովեց և Արթուր բան մը չիմացաւ :

— Կըտեսնեմ, որ փութորիկէն բռնուած էք, պարոն, ըսաւ կինը, նորէն զննելով այս օտարականին շարժումը, որ իսկոյն ներս մտած էր : — Այո, տիկին, պատասխանեց Արթուր, որ զեռ չէր կրնար հանգիստ չունէլ առնուել յօգնութենէն. և կաղաչեմ ներքէ համարձակու-

թիւնները ՚ի գործ դնել, որպէսզի այս օրինակ դէպքերէն յառաջ գալու վնասակար հետեւութեանց առաջը առնուի շուտով : Մեր բարեւեր ընթացողաց սիրտը քիչ մը հանգարտեցնելու համար, կարճ խօսքով կըսեմք, թէ յիշեալ հոգեւոր Առաջնորդը ուսմանց դէմ մեծ ատելութիւն ունենալով, և չուզելով որ տղայքը հասարակ ընթացումներէն դատուի ընթացքն սորվին, բռնութեամբ արգիլէր է հայկաբանութեան դասատուութիւնը Նշեցիոյ նորաջն դպրոցին մէջ, որ կանգնեցաւ շատ ժամանակ չէ արդեամբ Աբգարեան Նիկերուութեան օրըստօրէ ծաղիկելու վրայ էր անոր ուսումնասիր և սոգասէր հոգատարութեամբ : Այս ընկերութեան վրայօք Արշալուսի 420 թուոյն մէջ, այսինքն 1852 յուլիսի 18ին այսպէս կը գրէինք :

«Ուսումնասիրական ընկերութեանց հաստատութիւնը թէպէտեւ ուրաշեղ որ ըլլայ, միշտ գողմէն և շատ օգտակար են, ՚ի վերայ այս ամենայնի երբոր այնպիսի քաղաքաց մէջ կը հիմնադրուի, ուր ուսումնասիրութեան եռանդը նորարթնալու վրայ է, յայնժամ ևս առաւել գողմութեան և քաջալերութեան արժանի է. բանզի երկբայութիւն չկայ, թէ մեր հայագրի սիրելի եղբայրք քաղաքակրթութեանը և ամէն կերպ յառաջադիմութեանը մեծապէս նպաստամատոյց կրնայ ըլլալ : Այս այսպիսի ընկերութիւններէն մէկն է Նշեցիոյ (Ուրֆայի) մէջ մտտերս հաստատուած Աբգարեան Նիկերուութիւնը, որ քառատուն արհեստաւոր բարեմիտ անձինքներէ բաղկացեալ է : Որոք թէպէտեւ չբաւոր մարդիկ են այսու ամենայնիւ սոգասիրութեան և ուսումնասիրութեան ոգով արժարձեալ այս ազգագուտ ընկերութիւնը կազմեցին, որուն նպատակն է դպրատուն մը շինել, ու հայկաբանութիւնը և ուրիշ հարկաւոր դանազան ուսմունքը ծագիկցնել : Նշեցի մէջ Վաղըիոյ եմք թէ ճշմարիտ ազգասէր և բարեպաշտ հայագրիք, իւրաքանչիւրք ըստ իւր կարեաց, յօժարամիտ պիտի փութան նպաստամատոյց ըլլալ այսպիսի բարենպաստակ և ազգագուտ ընկերութեան մը» :

Ճաւալ բան մը չէ արդեօք, որ այսպիսի ընկերութեան մը ուսումնասիրական եռանդը խափանելու կը ջանան, փոխանակ յորդորելու և գործակից ըլլալու անոր յառաջադիմութեանը Նշեցիոյ նման պատմական քաղաքի մը մէջ. ուր հայտնուէն աւելի հայագրի բնակիչ կան այժմ, որոնք զուրկ են օգտակար և հոգեշահ ուսմանց ամենացանկալի բարիքէն :

Արթուր, որ միշտ անշարժ նստած էր, ուշադրութիւն չէր ընէր այս մտաբուլտ փութորիկին. քանզի իւր սրտին այնչեղութիւնը ևս առաւել սաստիկ էր : Արթուր այս վայրկեանի դէպ ՚ի ծովէն դէքը գարձնելու ըլլար իւր աչքը, պիտի տեսնէր կատարի ալքը որ շառագիւնով մը կու գային կը խորտակէին ծովուն եզերքը, մեծ վտանգի մէջ ձգելով զնաւակները, որ սաստիկ աշխատութեամբ կը ջանային նաւահանգիստը մտնելու : ՚ի վերայ այս ամենայնի կայծակին նսեմ

լուսափայլութիւնները, որ սմայերուն մէջէն կ'անցնէին, ծովուն շտապէնը, նաւակավարներուն ազդակը, վերջապէս ասոնցմէ մէկն ալ չէր կրնար իւր ստիպել տնօրէնութենէն արթնցնել ինքը : Սիսիոն երբոր իմացաւ որ անձրևուն խոշոր կաթիլները իւր հազուստին կը թափանցէին, յայնժամ գլուխը վերցնելով աճապարեց ապաստանարան մը փնտռելու հիւրընկալու տնեկի մը մէջ : Իւր չորս կողմը նայելով, տեսաւ գտնուած տեղին դիմացի զատիվայր կողմը ծառերու բաղմունքի մը, ուսկից մուխի սիւն մը կը բարձրանար : Վասն որոյ իսկոյն դէպ ՚ի այնտեղ յառաջանալով տեսաւ պղտիկ տուն մը ահագին ժայռի մը կռնակ տուած, պողուէտ ծառեր կը չընկապուէին զանիկա՝ տեսակ մը պատնէշ կազմելով, որ կը ծածկէր այն տունը մարդոց տեսութեանէն, զուարճալի ստուեր մը տալով անոր :

Արթուր երկար փամանակ չզբաղեցաւ զննելու այս բնակարանին զմայլելի դիքը. քանզի սաստիկ անձրև կու գար, այլ վազելով գնաց դուռը դարնելու : Իսկոյն երեսուն տարեկան կին մը բացաւ դուռը, և տեսնելով այս գեղեցիկ երկտասարդը բոլորովին թրջուած, յանկարծահարայնյալութիւն մը նկարուեցաւ իւր գիմացը վրայ բայց անմիջապէս ինքզինքը ժողովեց և Արթուր բան մը չիմացաւ :

— Կըտեսնեմ, որ փութորիկէն բռնուած էք, պարոն, ըսաւ կինը, նորէն զննելով այս օտարականին շարժումը, որ իսկոյն ներս մտած էր : — Այո, տիկին, պատասխանեց Արթուր, որ զեռ չէր կրնար հանգիստ չունէլ առնուել յօգնութենէն. և կաղաչեմ ներքէ համարձակու-

—Թայիլ օրագիրը սեպտեմբերի 12—24 թվականին մեջ հետևեալ կերպիւ կը վերջացնէ իւր մէկ յօդուածը :

«Մեր կարծեացը համեմատ, ամենահարկաւոր բան մըն է, որ թուրքաստանի այժմեան խնդրոյն լուծումը չորս տէրութեանց միաբան գործակցութեամբը ըլլայ : Այժմէ կ'երկբայիմք, թէ Վաղղիան և Մուղղիան դաշնակցեալ իմիասին, նա մանաւանդ մին ի նոյննէ, չիկրնար ի չափաւորութիւն պարտաւորել Վերոպոլսի դահլիճը, այլ Վերոպոլսի միաբան ընդդիմութիւնը ըստ ամենայն մասին հաստատուն է խաղաղարար և միանգամայն ազդողական ըլլալու : Եթէ չորս տէրութեանց ընդդիմութիւնը կրնայ այն պիտի կացութեան մը մէջ գնէ Ռուսաց կայսրը, որ կարող չընթայ ուրիշ կերպ յառաջանալու, բայց միայն ուղղակի դէմ կենալով հրատարակեալներ քին համոզմանց և նիւթական զօրութեանց բռն Վերոպոլսի, անհաւանական է յոյժ որ համարձակ յառաջ քալել : Բայց եթէ անոր վարմունքին դէմ եղած բողոքը կ'ամբիտուի ի մի կամ յերկուս ի յիշեալ տէրութեանց, ոչ միայն դատարանից զօրութիւնը համեմատաբար պիտի տկարանայ, այլև, որ առաւել ծանր հետևութիւն ունի, Ռուսիոյ բարոյական յանցանքը պիտի նուազի այս իսկ պարագայիւ, որ եթէ Վերոպոլսի կէտը կարծեց թէ Ռուսիան իրաւունք չունի, կրնան զիստ կէտը յառաջ բերել երբ թէ կը հաւատայ թէ իրաւունք ունի Ռուսաց կառավարութիւնը : Երջագէտ նշանակութեան արժանի է, որ բոլոր վիճերը մեծ տէրութեանց միաբան և անընդդիմանալի զօրութեամբը կարգադրելու գրութիւնն է, որ քառասուն տարիի չափ Վերոպոլսի խաղաղութիւնը հաստատուն պահեց և յառաջագիտութեան և անդորրութեան կիկրը սպաւորեց մեր դարուն վրայ : Ռուսիան կը ցանկամբ հոգեով չափ որ այսպիսի ապացուցեալ ծանրակշռութիւն ունեցող սկիզբ մը տակաւին հաստատուն պահուի, և որովհետև Վերոպոլսի բաղձանքը, այս վիճին կարգադրութեան էութեանը նկատմամբ, չիկրնար իրօք տարբերել Վաղղիոյ և Մուղղիոյ բաղձանքէն, ի հարկէ դէսպանական պայմանագրութեան ոճ մը տարու հնարքը պիտի գտնան այնպիսի բանի մը համար, որ կարծեաց միաբանութիւնը մեծ զօրութեամբ իւր մէջը կ'ըպարունակէ» :

—Մուղղիոյ մէջ բազմութիւն և երկեքի ժողովներ կը ըլլան Վաղղիացի ժողովրդեան համակրութիւնը յայտնելու ի նպատակ թուրքաստանի վիճին, և միանգամայն թախանձեալ Մեծիկ Վրիտանիոյ կառավարութիւնը որ ամէն կերպ ազդու միջոցները ի գործ դնէ ի պաշտպանութիւն ան կախութեան և վեհապետական իրաւանցը օսմանեան տէրութեան :

Եթէ ըստ քաղաքին ժողովոյն մէջ, ուր երկեքի անձինք գումարուած էին, որոշում եղաւ Վաղղիանս որ առանց հրամանի ներս մտայ :

—Մարի եկաք, պարոն, մտիկ չեք կրակին վանդի հազուատիկ շատ թըրուած է :

—Յայնժամ Վրթուր գնաց վառարանին բով նստաւ . որուն մէջ յիշեալ կիկր սկսաւ ջր փայտեր ձգելու, որոնք իսկոյն լուսաւոր և սաստիկ բոց մը պատճառեցին խիտ յարմար մարդոյս անդամներուն քաղցը տաքութիւն մը տալու, նմանապէս թըրուած լաթերը չորցնելու :

—Կրկուքս ալ թիչ մը սպասեցին առանց խօսք մը բանալու, և փոփոխակի զերար քննելով :

—Վրթուր տեսաւ յայնժամ որ այս կիկր բարձր և շորհալի հասակ մը ունէր, գեղնագոյն և նիհար դէմքով մը . որուն վրայ իւրաքանչիւրը կրնար զննել վշտալի ցաւոց յայտարարութիւն և անձնատուր հնազանդութիւն մը Վերին Նախահանութեան կամայք : Սաստիկ տրտմութիւններ թարշանցուցեր էին անշուշտ ժամանակէն առաջ, իւր երեսաց գեղեցկութիւնը, բանիկ իւր սե ու մեծ աչքերը տակաւին կը փայլէին կենդանի ճառագայթով մը : Թէպէտև խիտ պարզ հազուատ ունէր վրան, այսու ամենայնիւ զարմանալի անհամաձայնութեամբ մը քանի մը մեծագին մասնիկներ դրած էր մատերուն, և երկու աղամանդեայ սակեղէն մեծ գնդասեղ իւր պատուական մաղերուն հիւսքը կը բռնէին :

—Վանի մը փայտ նորէն վառարանը ձգելէն ետքը, տան տիկինը վերջացուց լուծիւնը :

—Կարծեմ թէ օտարական էք, պարոն, ըսաւ :

—Վոյ, պատասխանեց Վրթուր . և ձեր լեզուն խօսերուս կերպէն անտարակոյս կը ձանձախէ թէ Նաբոնի չեմ :

դիւր կառավարութեանը աղերսալիք մը մատուցանելու, խնդրելով որ ազդու միջոցներ փութապէս ի գործ դնէ առ ի պարտաւորել Ռուսաց տէրութիւնը որ անմիջապէս դուրս հանէ իւր զօրքը Վանութեան իշխանութիւններէն : Այլև միտք իրոնսայտ իւր կարծիքը յայտնեց որ եթէ չորս տէրութիւնները միջամուխ եղած չըլլային, և եթէ թող առաւ ըլլային Ռուսիոյ և օսմանեան տէրութիւնները որ իրենց գործքերը որոշեն, վիճը մինչև ցայսօր լըմնցած պէտի ըլլար, և Ռուսք Վանութեան իշխանութիւններէն արտաքսեալ պիտի ըլլային : Այս կարծիքը ամենուն ընդունելի եղաւ, և հետևաբար այս մտքը աղերսալիք մը շարադրեցաւ և ստորագրեցաւ ժողովոյն նախագահէն :

—Փարիզի Միտքը օրագիրը իւր թերթին մէջ որ ի 18—30 սեպտեմբերի, կը գրէ :

«Վիեննայի առաջարկութեան Վարձարգոյն Վրան կողմնէն խնդրուած փոփոխութիւնները Վերոպոլս հասնելուն՝ երբ որ ըսին թէ թեթև բաներ են, մենք անդեղինք թէ, ընդհակառակն շատ հիմնաւոր փոփոխութիւններ են : Այժմ թէ Վաղղիոյ և թէ Մուղղիոյ մէջ այս շքմարտութիւնը ճանաչեցաւ, և հասկըցան թէ բառից կուր մը չէ ամենեկին : Վիեննա որ լրագիրները գրեթէ ամէնքը հիմա կը համաձայնին ըսելու, թէ Ռուսիան իւր տուած բացատրութեանցը համեմատ, ուրիշ կերպիւ չուզէր ընդունել Վիեննայի առաջարկութիւնը, բայց միայն այն պայմանաւ որ ազատ ըլլայ նոյն իմաստը տալու անոր, զոր ունէր Մէնչիքովի առաջարկութիւնը :

«Կնդիրը հիմակ այս է թէ, ինչ պիտի ընեն Վաղղիան և Մուղղիան : Իրենց նաւատորմիները պիտի սպասեն ի կոստանդնուպոլսի, որ այս մայրաքաղաքը վտանգի մէջ ի նայ պատերազմի դէպքերէն : Այսպէս ընելը ըստ դատողութեան ինչ օրագրոյն, մեծ քաղաքականութեան շաւիղ մըն է . սակայն թայիլ օրագրոյն նայելով Մուղղիոյ մէջ այսպէս չէն խորհիր : «Չմուռ կը մտնէ նայ, և ատենն է, ըսաւ թայիլ, ապացուցանել թէ Ռուսիան միայնակ չիկրնար վերջնապիւրէր յուղարկել և նիւթական գրաւներ ձեռք ձգել» :

«Ինտոնի մէջ տարածեալ ձայնի մը ուշադրութիւն ընելով, կրնանք այսպէս մեկնել Վերին գրաւներ ըստ անոր բառերը, այսինքն գաշնակցեալ տէրութեանց նաւատորմիները թէ Վե ծովուն և թէ Վաղղիի ծովուն մէջ տիրեն ամէն Ռուսաց վաճառականի նաւուց, և ետ չիդարձեն զանոնք մինչև այն օրը՝ որ Վանութեան նահանգներէն ելլեն Ռուսաց զօրքը և Վիեննայի առաջարկութիւնը՝ հանդերձ փոփոխութիւնները Վրան, ընդունուի Ռուսաց կառավարութեանն : Հարկ չէ ըսել, որ Ռուսաց պատերազմի նաւեր ևս եթէ պատահելու հետեւ Վիեննայի առաջարկութիւնը ապահովեալ մէջ միակ պիտի չիմնայ, այլ Վաղղիոյ և Վաղղիոյ գործակցութեան Վաղղիոյ գործակցութիւնը ապահովեալ է իրենս Սակայն թէ և եթէ թաղերու ըլլանք թէ միակ պիտի մնայ, դարձեալ հաստատուն է թէ երկար ժամանակ ահագին կեցիւր գէմ պիտի կրնայ պիտի հանդիսանայ . բանիկ մեծամեծ պատրաստութիւններ ըրած և բազմաթիւ քաջասիրտ զօրքեր գումարած է, և ամէն օր գումարուած լու վրայ է . և եթէ քիչ մը ժամանակ ևս այս օրինակ շարունակուելու ըլլայ, անշուշտ 4—500 հազար վիճուոր ոտքի վրայ պիտի ունենայ . որոց դէմ ելլելը խիտ դժուար է . ըստորում ամէնքն ալ պատերազմական ջերմեանդութեամբ և ազդասիրութեամբ բողոքեալ են : Թէպէտև դիւրին չէ այսբան զօրաց պիտոյքը հոգաւ, սակայն ազդասիրութիւնը կարող է ամէն դժուարութիւնները դիւրացնել : Վաճառական կրօնաւորները 200 միլիոն զուռուչէն աւելի նուրբեցին կառավարութեանը ի նպատակ պատերազմական ծախուց : Նմանապէս փաշաները իրենց ձիերը՝ յաղարկեցին վեհապետ կայսեր . և այս ազդասիրական գործոյն առաջին օրինակ բարձրապատիւ Մէհմէտ Ա լի փաշան տուաւ, որ ինչպէս յայտնի է, պատերազմի պաշտօնեայ է : Եւ եթէ հարկը պահանջելու ըլլայ, իրենց ոսկին և արծաթն ալ յօժարամիտ պիտի տան ի պաշտպանութիւն անկախութեան հայրենեաց :

«Վանութեան հրովարտակաւ որ ի 1 ամսոյս, եկամտից տեսչութիւնը վստահաբար Վրաս Սալթիթի փաշային յանձնուեցաւ, փոխտանակ Վրթուր պէյին, որ տէրութեան բարձրագոյն տակից պիտի ըլլամ մտերմաբար անագորոյն դիւպուածոցը, որոնք ձեր կենաց երջանկութիւնը խուճկեցին :

«Յայտնի է ամենուն թէ շատ դժբաղդութիւններ տեսնող մարդու մը սիրտը շուտով և դիւրութեամբ ի գութ կը շարժի, ուրիշներուն տառապանաց պատմութիւնը լսելով : Վանիկ աղբատի մը պէս, որ միշտ ևս առաւել ողորմած կ'ըլլայ, պէտք է որ մարդս ինքը նեղութիւն քաշած ըլլայ, որպէս զի աղէկ մը իմանայ թէ ինչ ըսելէ տառապանքը և նեղութիւնը : Ռուսի Վրթուր ուշադրութեամբ ակամջ դրաւ այս արտաքոյ կարգի կիող պատմութեանը, որ հետեւեալ կերպիւ սկսաւ խօսիլ :

—Պարոն, իմ անունս Օսմէղդ է, և աղբատ ձիերոսի մը տղիկ եմ : Վաղղիութիւնը կ'երկի թէ իմ ծննդեանէն ի վեր կը հալածէ զիս . վասն զի մայրս զիս ծնանելուն պէս մեռաւ : Եւ յայնժամ հայրս յանձնեց զիս մէկ պատու մօրաքեռուս, որ մեծ խնամքով հոգ տարաւ կրթութեանս վրայ, զոր իմ ծնողքս կարող չէին տալու ինձ՝ իրենց աղքատութեանը պատճառաւ :

«Ինչ ժամանակին մեծ յառաջադիմութիւններ ըրի . և ըստ որում խիտ աշխոյժ երեւակայութիւն մը ունէի, մեծ եռանդով կը կարգայի ամէն գիւրքերը որ ձեռքս կ'անցնէին : Սորաքոյս չափաւոր հորատութիւն մը ունենալով, յօժարմութեամբ ծախու կ'անէր ինձի համար զուրազան գիւրքեր . բայց դժբաղդութեամբ անոնց վրայօք աղէկ բնորութիւն և հարկաւոր զգումը շուրթներէն ի գործ չըրուեցան :

«Վրթուր բողոքեցաւ այս եաքի խօսքերը ըսելով . և ըսաւ .

—Հաւատացէք, տիկին, թէ տեղական սեր մը կրնայ գտնուիլ հաւասարապէս նորահաս Վաղղիացիի մը, ինչպէս նաև Վաղղի տիկինը մը սրտին մէջ :

—Ո՛հ պատասխանեց հառաչելով, ատոր հակառակը ցուցուց ինձ փորձը, ինչպէս պիտի տեսնէք լսելով իմ պատմութիւնս : Վրթուր ևս դիմադրեց . վասն որոյ կը յուսամ թէ ցաւակից պիտի ըլլաք, առանց դատապարտելու զիս :

—Մի փոխնար այդ կողմնէն, բանիկ սիրոյ և նախանձուն տաղաքները ինձ ևս մեծ վշտեր պատճառելով, չեմ կրնար ուրիշները դատապարտել . ուստի հաւատարմ եղիք, տիկին, թէ վեր-

եան նահանգներէն ելլեն Ռուսաց զօրքը և Վիեննայի առաջարկութիւնը՝ հանդերձ փոփոխութեամբ Վարձարգոյն Վրան, ընդունուի Ռուսաց կառավարութեանն : Հարկ չէ ըսել, որ Ռուսաց պատերազմի նաւեր ևս եթէ պատահելու հետեւ Վիեննայի առաջարկութիւնը ապահովեալ է իրենս Սակայն թէ և եթէ թաղերու ըլլանք թէ միակ պիտի մնայ, դարձեալ հաստատուն է թէ երկար ժամանակ ահագին կեցիւր գէմ պիտի կրնայ պիտի հանդիսանայ . բանիկ մեծամեծ պատրաստութիւններ ըրած և բազմաթիւ քաջասիրտ զօրքեր գումարած է, և ամէն օր գումարուած լու վրայ է . և եթէ քիչ մը ժամանակ ևս այս օրինակ շարունակուելու ըլլայ, անշուշտ 4—500 հազար վիճուոր ոտքի վրայ պիտի ունենայ . որոց դէմ ելլելը խիտ դժուար է . ըստորում ամէնքն ալ պատերազմական ջերմեանդութեամբ և ազդասիրութեամբ բողոքեալ են : Թէպէտև դիւրին չէ այսբան զօրաց պիտոյքը հոգաւ, սակայն ազդասիրութիւնը կարող է ամէն դժուարութիւնները դիւրացնել : Վաճառական կրօնաւորները 200 միլիոն զուռուչէն աւելի նուրբեցին կառավարութեանը ի նպատակ պատերազմական ծախուց : Նմանապէս փաշաները իրենց ձիերը՝ յաղարկեցին վեհապետ կայսեր . և այս ազդասիրական գործոյն առաջին օրինակ բարձրապատիւ Մէհմէտ Ա լի փաշան տուաւ, որ ինչպէս յայտնի է, պատերազմի պաշտօնեայ է : Եւ եթէ հարկը պահանջելու ըլլայ, իրենց ոսկին և արծաթն ալ յօժարամիտ պիտի տան ի պաշտպանութիւն անկախութեան հայրենեաց :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԳՈՒԼԻՍ, 5 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

«Վրթուր բողոքեցաւ այս եաքի խօսքերը ըսելով . և ըսաւ .

—Հաւատացէք, տիկին, թէ տեղական սեր մը կրնայ գտնուիլ հաւասարապէս նորահաս Վաղղիացիի մը, ինչպէս նաև Վաղղի տիկինը մը սրտին մէջ :

—Ո՛հ պատասխանեց հառաչելով, ատոր հակառակը ցուցուց ինձ փորձը, ինչպէս պիտի տեսնէք լսելով իմ պատմութիւնս : Վրթուր ևս դիմադրեց . վասն որոյ կը յուսամ թէ ցաւակից պիտի ըլլաք, առանց դատապարտելու զիս :

—Մի փոխնար այդ կողմնէն, բանիկ սիրոյ և նախանձուն տաղաքները ինձ ևս մեծ վշտեր պատճառելով, չեմ կրնար ուրիշները դատապարտել . ուստի հաւատարմ եղիք, տիկին, թէ վեր-

տակից պիտի ըլլամ մտերմաբար անագորոյն դիւպուածոցը, որոնք ձեր կենաց երջանկութիւնը խուճկեցին :

«Յայտնի է ամենուն թէ շատ դժբաղդութիւններ տեսնող մարդու մը սիրտը շուտով և դիւրութեամբ ի գութ կը շարժի, ուրիշներուն տառապանաց պատմութիւնը լսելով : Վանիկ աղբատի մը պէս, որ միշտ ևս առաւել ողորմած կ'ըլլայ, պէտք է որ մարդս ինքը նեղութիւն քաշած ըլլայ, որպէս զի աղէկ մը իմանայ թէ ինչ ըսելէ տառապանքը և նեղութիւնը : Ռուսի Վրթուր ուշադրութեամբ ակամջ դրաւ այս արտաքոյ կարգի կիող պատմութեանը, որ հետեւեալ կերպիւ սկսաւ խօսիլ :

—Պարոն, իմ անունս Օսմէղդ է, և աղբատ ձիերոսի մը տղիկ եմ : Վաղղիութիւնը կ'երկի թէ իմ ծննդեանէն ի վեր կը հալածէ զիս . վասն զի մայրս զիս ծնանելուն պէս մեռաւ : Եւ յայնժամ հայրս յանձնեց զիս մէկ պատու մօրաքեռուս, որ մեծ խնամքով հոգ տարաւ կրթութեանս վրայ, զոր իմ ծնողքս կարող չէին տալու ինձ՝ իրենց աղքատութեանը պատճառաւ :

«Ինչ ժամանակին մեծ յառաջադիմութիւններ ըրի . և ըստ որում խիտ աշխոյժ երեւակայութիւն մը ունէի, մեծ եռանդով կը կարգայի ամէն գիւրքերը որ ձեռքս կ'անցնէին : Սորաքոյս չափաւոր հորատութիւն մը ունենալով, յօժարմութեամբ ծախու կ'անէր ինձի համար զուրազան գիւրքեր . բայց դժբաղդութեամբ անոնց վրայօք աղէկ բնորութիւն և հարկաւոր զգումը շուրթներէն ի գործ չըրուեցան :

«Վրթուր բողոքեցաւ այս եաքի խօսքերը ըսելով . և ըսաւ .

—Հաւատացէք, տիկին, թէ տեղական սեր մը կրնայ գտնուիլ հաւասարապէս նորահաս Վաղղիացիի մը, ինչպէս նաև Վաղղի տիկինը մը սրտին մէջ :

—Ո՛հ պատասխանեց հառաչելով, ատոր հակառակը ցուցուց ինձ փորձը, ինչպէս պիտի տեսնէք լսելով իմ պատմութիւնս : Վրթուր ևս դիմադրեց . վասն որոյ կը յուսամ թէ ցաւակից պիտի ըլլաք, առանց դատապարտելու զիս :

—Մի փոխնար այդ կողմնէն, բանիկ սիրոյ և նախանձուն տաղաքները ինձ ևս մեծ վշտեր պատճառելով, չեմ կրնար ուրիշները դատապարտել . ուստի հաւատարմ եղիք, տիկին, թէ վեր-

տակից պիտի ըլլամ մտերմաբար անագորոյն դիւպուածոցը, որոնք ձեր կենաց երջանկութիւնը խուճկեցին :

(Մնացորդ յաջորդ թվում)

ժողովն անգամ անուանեցաւ :
- Ընցեալ շաբթու տէրութեան պաշտօնեա-
ները քանի մը անգամ 'ի ժողով գումարեցան
նախագահութեամբ Սեծ Կարգոսին :

Նոր ու ցաւալի կորուստ մը վերստին 'ի
խոր տիրութեան ձգեց վեմամբայլ Սագ.
տուտ ամիրային ազնուական գերդաստանը .
որոյ եօթը տարեկան որդին 'ի քիւրճուած
տարափոխիկ աստիւ հիւանդացեալ, ամայս
ձին իւր մահկանացու ընթացքը կրեց , յան-
մխիթար կակիծ սրտի իւր գորովագութ ծը-
նողացը . որոց երեք ծաղկահասակ շնորհալի
զաւակները ' Վերին 'Կախախնամութիւնը
հաճեցաւ առ ինքն կողմ յերկինս , 'ի մի-
ջոյն գրեթէ վեց ամոց :

Օնողական այսպիսի սաստիկ տիրութեան
մը մարդկային սփոփանքը անօգուտ ըլլալով ,
Հոգւոյն սրբոյ երկնային մխիթարութիւնը
կը մաղթեմք յիշեալ մեծագոյն գերդաստա-
նին համար :

Վհաւասիկ Հայոց հասարակութեան կողմանէ
օսմանեան կառավարութեան տրուած յայտա-
բար գրոյն օրինակը , զոր յիշատակած ենք մեր
նախնիքաց թուոյն Յաւելուածոյն մէջ :
"Չեմք կրնար բաւականապէս յայտնելու մեր
սրտին խորին և իրաւացի երախտագիտութիւնը
յաղագս ազգի ազգի բարեբարութեանց և շե-
նորհաց , զորս կայսերական կառավարութիւնը 'ի
գործ կը դնէ հայազգի ժողովրդեան համար" փա-
ռաւոր աշխարհակարութիւնը կոտորածուպօղոյ
տիրեցին 'ի վեր , և մանաւանդ փասն բարօրու-
թեան և կատարեալ ապահովութեան , զոր կը
փայլեմք մեր վեհանաճ յուլթանին արդարասէր
կառավարութեանը ներքեւ :

"Մեր ժողովուրդը չկրնար ուրեմն ուրիշ կեր-
պիւ յայտնել իւր երախտագիտութիւնը այսքան
մեծամեծ բարեբարութեանց համար , բայց մի-
այն չխտորեւով երբէք առ ի . 'Ի ուր ունեցած
իւր հաւատարմութիւնը պարտքերէն , և չհեռանա-
լով յակզանց զորս ունի , պատրաստ ըլլալ միշտ
բան մը չխնայելու կայսերական օգտիցը համար"
"Նորագար աղօթք կ'ընեմք և կը հայցեմք
Վերին 'Կախախնամութեանը որ մեծամեծ եր-
ջանկութիւններ շնորհէ օսմանեան կայսերու-
թեանը , և պահպանէ զայն ցյախտեան իւր
տեսչութեամբը , որ զօրութիւն կը բաժնէ տիե-
զերաց' բարձրագոյն պաշտպանութեամբ արդա-
րասէր և վեհանաճ կայսեր որ կը ներկայացնէ
գնոյն տեսչութիւնը երկրիս վրայ : 'Ի հանգամայն
կը բարեմաղթեմք որ յաջողութիւն պարգև է
վեհափառ յուլթանին ամէն առաջնորդութեանցը
և ձեռնարկութեանցը " :

"Կարձաքոյն 'Ի ունէն հրատարակուած պատե-
րազմը ջերմեռանդութեամբ և նախանձաւորու-
թեամբ լեցուց օգոստոսփառ յուլթանին ամէն
հաւատարիմ հպատակաց սիրտերը : 'Ես պատե-
րազմը մասնաւորապէս Հայոց հասարակութեանը
բարեպատեհ առիթ մը կը մատակարարէ , իրենց
հաւատարմութեանը նոր ապացոյց մը տալու :

"Բստ որում իւր բարանչիւրոք կը պարտաւորի
այս պարագայի մէջ իւր հաւատարմութեան և
անձնանուիրութեան պարտքերը 'ի գործ դնել ,
կը ցանկամք այս առիթը պատիւ ունենալ ծա-
ռայելու բորբոյ սրտի կայսերական կառավա-
րութեանը , և միզի յատուկ եղած հաւատարմու-
թեան զգացմանց նշան մը տալ : Եթէ օգոստոս-
փառ կայսրը բարեհաճելու ըլլայ արժան համա-
րել ընդունելու , ինչպէս միշտ , մեր խնդիրը
ըստ այսմ մասին , Հայոց հասարակութիւնը ու-
րախ սրտի պիտի փութայ հրաւիրել իւր ազգա-
կիցները որ 'ի իւրմէջ և յ'նաստուրու , որոնք կը
բնակին այն տեղուանքը ուսկից պիտի անցնին
կայսերական զօրքը , իրենց ձեռքէն եկած ամէն
ծառայութիւնները մատուցանել անոնց և միան-
գամայն իրենց անձնանուիրութեանը ապացոյց
ներ տալ : 'Այսպէս շաբթու Հայերը ևս պատ-
րաստ են իրենց հաւատարմութեան և հնազան-
դութեան պարտքերը կատարել :

"'Ես նպատակաւ Հայոց հասարակութիւնը կը
համարձակի առաջակայ յայտարարական թուղ-
թը մատուցանել յոտս կայսերական գահուն" :

ՔԱՆԱԾԱՆ ԽԱԻՐԲ

Չփուսիս , 9 Հոկտեմբերի :

Ըրաւարտ նախնիքաց թուոյն Յաւելուածոյն
մէջ հրատարակեցինք հաշիւաւոր 'Կաթընի կա-
նի աւազակապետին' իւր երկու ընկերքը անձ-
նատուր ըլլալը , որ կառավարութեան բանտը
չլծայակապ կը մնայ առայժմ : 'Կահանգիս կու-
սակալ վեմամբայլ 'Իսմայիլ փաշան' գործակ-
ցութեամբ Օ.էյնէլ փաշային որ յատկապէս ա-
ւազակները զօգելու համար յուղարկուած է 'ի
կոտանդնուպօղոյ , ամէն հնարաւոր ջանքը 'ի
գործ կը դնէ 'Կաթընի կանիին միւս ընկերներն
ևս ձեռք ձգելու : 'Աւազակութեան այս կերպիւ-
զօգելը անշուշտ մեծ պատիւ կընէ մեր բարե-
խնամ կառավարին , վեմամբայլ Օ.էյնէլ փա-
շային , նմանապէս ոստիկանութեան տեսուչ մե-
ծաւոր Համիտ պէյին , որ անդադար հոգատա-
րութիւն կը հսկէ բաղաբիս ապահովութիւնը վրայ :

Մասիւ 'Մարթէն 'Կոթմա Հունգարացի փա-
խտականին գործը վերջապէս վախճան մը ըն-
դունեցաւ : 'Իրացեալ 'Կահանգաց բաղաբիս
ըլլալը ձանցուելով , անցեալ շաբթու 'Իսթան-
անուռ ամերիկացի նաւով մը 'Կոթմըն գնաց :

Մեծեալ ուրբաթ օր երկու հասարակ ան-
ձինք , մէկը Յոյն միւսը Հուսիսաւրասի , իրարու
հետ կուտելով , այս ետքինը դանակով զարկա-
ու սպաննեց իւր ընկերը : Ոստիկանութիւնը
տակաւին ձեռք չկրցաւ ձգել զմարդասպանը ,
թէ և ամէն կերպ հետազոտութիւններ 'ի գործ
դրաւ և կը շարունակէ դնելու :

Ինչպէս յայտնի է , Ռուսաց կայսրը Օլմիցէն
մեկնելով 'Արսաւիկա կնաց , ուր 'Իրուսիոյ թա-
գաւորը և 'Աստրիոյ կայսրը ևս գացին : 'Եր-
մանիւյ լրագիրները կը կարծեն թէ այս երեք տե-
րութեանց մէջ նոր դաշնագրութիւն մը եղած
է 'Արեւելեան խնդրոյն նկատմամբ :

Յոպպէէն կը գրեն սեպ . 24 ամսաթուով :
"Միւս օրերս 'Կաթընի պատերազմական շոգե-
նաւ մը և 'Աստրիոյ Ֆոէկաթ մը մեր նաւա-
հանգիստը հասան և քանի մը օր մնալով մեկ-
նեցան 'Արտեւաց ծովը գրբը պոյոյտ մը ընելու :

"Միւս կողմերը անդ որրութեան մէջ կը գըտ-
նուի : 'Առտուրը իսիստ հանգարտ է արմտեաց
սրբութեանը պատճառաւ : 'Այս տարի 'Կոտամի-
հունը անտուտ է , 'ի վերայ այս ամենայնի ծա-
խու առօք շատ ըլլաւուն , գինները սուղ են .
բանդի օխան 90-95 փարայի կը ծախուի նաւուն
մէջ աւանդելու պայմանաւ : Չէթին նոր հուն-
ձը նուազ կերելի" :

Հոլանտիոյ տէրութեան 'Իսթանբուլ անուն
Ֆոէկաթը երեքշաբթի օրը վերադարձաւ իզմիր ,
'Արշապիզագոսի կողմերէն գալով . ուր պոյոյտ
մը ընելու գացած էր : 'Եւ այն տէրութեան 'Իրէն-
լիս Օրսնի Ֆոէկաթը , որուն մէջն է ծովապետ
'Կուրիսիուսը , 'Արաւ կը գտնուի առայժմ և շու-
տով մեր նաւահանգիստը պիտի դառնայ , ետ
ձգելով 'Կարօնի երթալու առաջնորդութիւնը .
զոր յիշատակած ենք նախնիքաց թուոյնիս :

Ռոտտէն հեռագրական գծիւ հոկտեմբե-
րի 9 ամսաթուով ըստ նոր տուածրի կը ծանու-
ցանին թէ առջի օրը մեծ ժողով մը ըլլալով 'Անդ-
ղիոյ պաշտօնէից մէջ , ամէն անդամաց հաճու-
թեամբ որոշեց է , թէ արեւելեան խնդրոյն
նկատմամբ բարեկամական կարգադրութեան ամէն
միջնորդները 'ի գործ դրուին , և միայն անոնց
սպառուելէն ետեւ ազգու միջոցներ գործածուին :

Չամբէրթէնեան յարգոյ պարոն 'Արաւա-
մը կը ծանուցանէ մեզ , թէ ինքը լուծեց է 'Ա-
րի 'Արաւաթի հոկտեմբեր ամսատետրին մէջ հե-
րատարակուած հակա-հանելուկը , որ կը նշանա-
կէ , կ'ըսէ , 'Արի 'Արաւաթի ամսապարտը , անոր քը-
պարանը մեջ մտնուէ և իսպարեալ գրեթէ , անոնց
գործածութիւնը և այլն և այլն , որ երկար կ'ըլլայ
մի ըստ միով այստեղ յիշելու :

'Այսօր թրեխի շոգենաւով 'Արաւայէն հա-
սած վերջին լուբերը խաղաղական են միշտ : 'Ա-
ւաստրիոյ կայսրը և 'Իրուսիոյ թագաւորը գրեթէ
հինգ օր 'Արսաւիկա մնալով , և Ռուսաց կայ-
սեր հետ սիրով տեսնուելով , վերադարձեր են ,
իւրաքանչիւրը իւր մայրաքաղաքը : Ռուսաց
կայսրը ընկերակից եղբը է 'Իրուսիոյ թագաւոր-
րէն միջև 'ի 'Վերին , ուր հոկտեմբերի 7ին ըստ

Նոր տուածրի հասեր են : 'Արիոզայոս կայսրը եր-
կու օր 'Վերին մնացեր է , և յետ այնորիկ մեկ-
ներ է 'Երգրուարի երթալու :

ՔԱՆԱԾԱՆ ԽԱԻՐԲ

Չփուսիս , 9 Հոկտեմբերի :

Վհաւասիկ զխաւոր ապրանաց գիները .
Վերինը 104-105 զուռուչ կը ծախուի չէքին .
Տորոնը հանդարտութեան մէջ է . այս օրուան
արժէքը 300-310 զուռուչէ կենդինարը : Բամ-
պակը 320 զուռուչէ կը ծախուի 'կոտանդնու-
պօղոյ համար : 'Արաւի ջանուած բուրդը 240
-260 զուռուչէ : 'Կարին 11 1/2 -12 : Յորեանը
22-27 : 'Արաւամը 850-880 : 'Վերինի հունար
75-76 փարա կը վաճառուի օխան , նաւուն մէջ
աւանդելու պայմանաւ : 'Ան չամիչը 70-110
զուռուչէ կենդինարը կը ծախուի ըստ տեսակին .
Թուղը 120-140 : 'Սինչի ցայսօր 13-300 բեռ
թուղ եկած է : 'Կահանգ 800-840 զուռուչէ կը
ծախուի հարիւր օխան : 'Արաւի գինը 230-
235 զուռուչէ է կենդինարը : 'Արաւի կարմիր
(բըրմը) 75-80 զուռուչէ կ'արժէ օխան :

Ինչպէս Երամախոսութեան ,
Օսմանեան լիւսան 108 զուռուչէ կաշուելով :
Լոտոն 112 1/2
Մարտիկա 180
Թրեխու 380-385

ՔԱՆԱԾԱՆ ԽԱԻՐԲ

Չփուսիս , 9 Հոկտեմբերի :

- Աշխատանքներ յարգոյ պարոն 'Ն . Մարտի . 'ի դատարան
արեւելեան լեզուաց 'ի պարոնի Բաւարականոյն Չփուսիսի :
- 1. Փոքրիկ Բաւարան , 'ի գաղղղալէն 'ի թուրքաց
լեզու , առաջինն ոճերով և արամախօսութեամբ :
'Վին' 50 զուռուչէ :
- 2. Փոքրիկ պարսկա-իւրաքանչիւր , իւրաքանչիւր և առաջին 'ի
պէս մանկաց : 'Վին' 10 զուռուչէ : 'Արաւայէն ,
գաղղղալէն 'ի արգինութեամբ . 15 զուռուչէ :
- 3. 'Կաշախ-Ղեւտիտ , իսկ նոր համաօր 'Արաւի
'Արաւայէն , իւրաքանչիւր : 'Վին' 20 զուռուչէ :
- 4. Համաօր աշխարհագրութիւն գաղղղալէն . որ բա-
ւախանապէս կը խօսի աշխարհի կիսի մասանց վայոյս ,
Բայց գլխաւորաբար օսմանեան պերթութեան վայ ըն-
Բարձրի պերթութիւններ իւրաքանչիւր : 'Վին' 10 զուռուչէ :
- 5. Համաօր օսմանեան պարսկա-իւրաքանչիւր , գաղղղալէն . ըն-
կիւտ 'ի կիսաշխարհի կայսերութեան միջև մեր
բերը , և այլն և այլն : 'Վին' 5 զուռուչէ :
- 6. Տրամախօսութիւն 'ի թուրքալէն , արգինիւր և պարսի-
կալէն : 'Վին' 10 զուռուչէ :
- 7. 'Թուրքալէն իւրաքանչիւր , Բաղղղալէն 80 էրեւի , որոյ
մէջ կը գտնուին առաջին , արամախօսութիւն , նամակ ,
իւրաքանչիւր : 'Արաւի լեզու պերթութեան , գրեթէ
յիսգրութեան զանազան օրինակ և այլն և այլն :
'Վին' 8 զուռուչէ :

ՃԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Այս լրագրը երկու շաբթու անգամ մը սրբաթ օրը կը
հրատարակուի : Տարեկան գինը 120 զուռուչէ կանխիկ վճարելու
ով որ կ'ուզէ կնայ ստորագրուիլ , Չփուսիսի 'Արաւայէն
արտատեան գրատուը . իսկ ուրիշ քաղաքաց համար՝ ահա կը
նշանակուի լրագրոյ յարգի գործակալաց անուանքը , որ են :
Կոտանդնուպօղոյ 'Վերինեան պատուէրի պարոն Ալեքսի
Արուստի մահտեի 'Արաւայէն ազա Ալեքսեան ,
Ալեքսանդրի 'Վերին ազա Արաւայէն ,
Կահանգի 'Արաւայէն ազա Արաւայէն ,
Յոպպէ 'Բրուսիոյ և 'Արաւայէն 'Արաւայէն
պատու Յակոբ ազա Ս . Մարտիսեան ,
Պերթի պարոն Գեորգ Ալեքսեան ,
Հակոբ Յովհաննէս և Սարգիս ազա Ս . Մարտիսեան ,
Թրեխու 'Արաւայէն Արաւայէն ազա :
Կարին մահտեի Յարութիւն ազա Ղազարեան ,
Բեդրուարի և Մոսկուա ազա Արաւայէն Գ . Արաւայէն ,
Տիբիս յարգոյ Ենիքիւնեան եղբայր ,
Գաւրեթ ազա թովմաս Ճէլպեան ,
Պաղտատ 'Արաւայէն հիւպատոսի փոխանորդ ազա Ս . Մարտիսեան ,
Կարթում պարոն Թադէոս Ս . Ալեքսեան ,
Սեփիկոյ պարոն Յովհաննէս Ս . Սեփիկեան ,
Գանդունի պարոն Սեթ Ալեքսեան Ալեքսեան :

Հրատարակել և տեղ լրագրոյն .
'Վին' Գ . Պաղտատիսեան :